

INDLEDNING

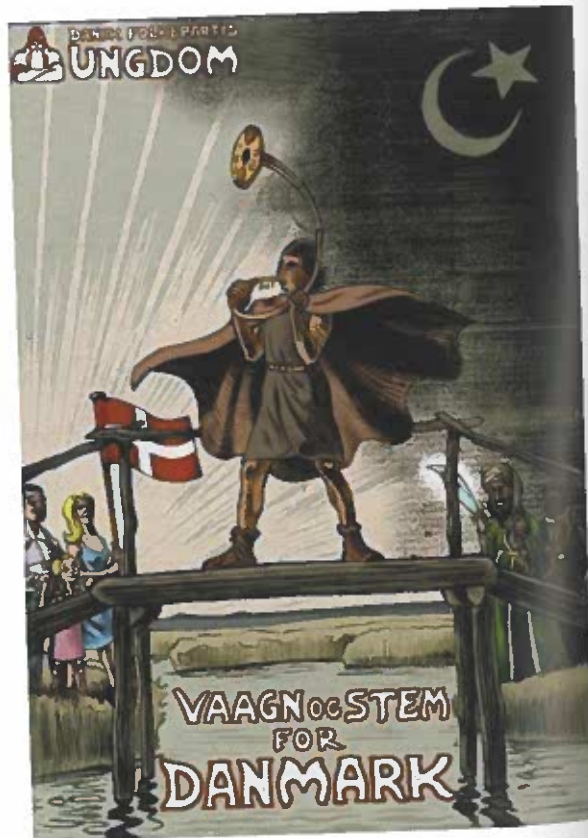
I 2020 dukkede en plakate op på de sociale medier. Afsenderen var Dansk Folkepartis Ungdom, der brugte vikingesamfundet som budbringer for deres politiske synspunkter, og genbrugte en plakate, der blev brugt i forbindelse med den danske genforening med Sønderjylland i 1920. DFU havde tilføjet væsentlige elementer på den originale plakate og brugte dermed historien til at sætte en politisk dagsorden. Prøv at sammenligne de to plakater, og beskriv budskaberne, der gemmer sig i den originale fra 1920 og den fra 2020.

Historiebrug: Personer og grupper brug af fortællinger og forestillinger om fortiden.

Plakaterne er et eksempel på **historiebrug**, altså måden, vi i eftertiden bruger eller misbruger historien på. Det er ikke tilfældigt, at det netop er en viking, der står vagt om danskheden, for de brave vikinger er noget, mange danskere er stolte af som vores forfædre. Og det er jo egentlig ejendommeligt, for de nordiske vikinger har ikke meget til fælles med moderne danskere.

Vikingerne forbindes med vovemod og viljestyrke, sådan som det også kommer til udtryk i film og reklamer. Vikingetiden fra 800 til 1050, som dette kapitel handler om, er en konstruktion, som man fandt på i 1800-tallet, hvor Danmark var blevet en småstat, først med tabet af Norge i 1814 og siden med tabet af Slesvig i 1864. For at stå sammen og styrke nationalfølelsen blev vikingetidens styrke relevant, og man opfandt vikingetiden som en selvstændig periode.

▼ Politisk historiebrug med 100 års mellemrum. Tv: Plakate fra folkeafstemningen i 1920. Th: Plakate fra Dansk Folkepartis Ungdom 2020.

Vikingerne er blevet brugt og misbrugt ved utallige lejligheder, blandt andet som vi så det med DFU-plakaten, men også af de danske nazister under anden verdenskrig og i kommercielle sammenhænge, for eksempel er der en viking på Stryhns leverpostej.

Danske rejsebureauer og virksomheder, der vil markedsføre Danmark i udlandet, gør flittig brug af vores fortid som vikinger. Også i filmbranchen er vikingerne populære. Den amerikanske dramaserie *Vikings* baserer sig på en muligvis historisk figur, nemlig hovedpersonen Ragnar Lodbrog, men det fiktive univers har hovedvægt på drama og ikke mindst den voldelige krigerkultur, der kom til udtryk ved vikingetogterne.

Vikingetiden er en af de perioder i danmarkshistorien, som flest børn og unge har stiftet bekendtskab med i skolen. Der er ikke mange unge i en gymnasieklasse, der ikke har hørt om vikingerne og deres togter ude i Europa. Gennem skolen og andre steder er vikingerne og deres togter en del af din **historiebevidsthed**.

Vi skal i dette kapitel se nærmere på vikingerne og vikingesamfundet og nå til en forståelse af, om vores fortidsfortolkning af vikingerne er i overensstemmelse med det billede, som vi finder i de historiske **kilder**. Var vikingerne barbariske, primitive og voldelige?

Vikingetiden som historisk periode

Selv om vi i dag faktisk med god grund kan hævde, at vikingetiden ikke i sig selv var et afgørende brud med jernalderen, så står vikingetiden i vores historiebevidsthed klart som en selvstændig historisk periode.

Nogle vil hævde, at vikingetiden har været med til at skabe et **erindringsfællesskab** om det at være dansker. Også omverdenens interesse for vikingerne har været med til at fastholde vikingetiden som en særlig historisk periode.

Flere af de træk, som vi har set i den sene jernalder fra 500 til 800, blev ført videre i vikingesamfundet. Vi ser allerede i jernalderen en højere grad af samfundsorganisering og en arbejdsdeling, der har gjort store bygnings- og forsvarsværker mulige.

Vi kan datere det vigtige forsvarsværk Dannevirke i Sydslesvig helt tilbage til 600-tallet, men det udvides og færdiggøres i 737, hvilket vidner om færdig udførelse. Og vi har set eksempler på regionale magtcentre rundt om i landet, der kan betragtes som små kongedømmer.

De første større byer i Danmark blev grundlagt omkring 700: Ribe, Hedeby og Århus. Her kan vi se en højere grad af specialisering end tidligere. Det samme gælder handlen, der nu blev mere specialiseret og struktureret end i det tidligere landbrugssamfund.

Der er med andre ord tale om en vis kontinuitet mellem jernalderen og vikingetiden, men også en række afgørende brud, hvor især den øgede **statsdannelse**, altså at magten samles hos én konge og landet samles, er med til at give vikingetiden sit særlige præg.

Historiebevidsthed:

Vores bevidsthed om historien, dvs. Sammenhæng mellem fortidsfortolkning, nutidsforståelse og fremtidsforventning.

Kilder: Levn fra fortiden som vi kan undersøge og få svar ud af.

Erindringsfællesskab:

En gruppes fælles hukommelse, der fortæller, hvem de er.

Statsdannelse: Betyder at magten centraliseres, og der sker en vis skatteopkrævning, og centralmagten håndhæver sin magt med fx en hær.

▲ Kommerciel historiebrug.
Logo for fødevareproducenten
Stryhn's. Hvilke værdier for-
binder Stryhn's sig med?

Det samme gælder kildematerialet.

I modsætning til tidligere begynder vi nu at få mere fast grund under fødderne med hensyn til skriftlige fortællinger om vikingesamfundet. Vi skal altså ikke længere kun forholde os til arkæologisk materiale. Derfor kalder man også vikingetiden for historisk tid, det vil sige dér, hvor vi kan dokumentere udviklingen gennem skriftlige kilder.

Er vikingetiden en konstruktion?

Hvorfor har historikere bestemt, at de hedenske vikinger skal have deres egen periode i historiebøgerne?

Tidligere perioder har vi set blev opkaldt efter det dominerende materiale: stenalder, bronzealder og jernalder. Det var den danske arkæolog Christian Jürgensen Thomsen, der i begyndelsen af 1800-tallet udviklede denne periodeinddeling af den danske oldtid. I sidste halvdel af 1800-tallet placerede en af hans elever, arkæologen J.J.A. Worsaae, vikingetiden mellem jernalderen og middelalderen.

Ordet viking var tidligere blevet brugt som en handling, "drage i viking", altså at drage i krig. Når vi skal forstå, hvorfor Worsaae omdannede den oldnordiske betydning af ordet viking fra en handling til noget, man var, så skal det ses i lyset af Danmarks nationale tilstand efter nederlaget til Preussen i 1864.

Danmark lå tilbage som en småstat, der havde mistet Sønderjylland og området helt op til Kongeåen. "Vikingetiden" blev en politisk manifestation efter nederlaget i 1864. Danskerne havde brug for at se deres historie i et mere heroisk lys, og på den måde blev vikingen vakt til live som et vidnesbyrd på en stolt dansk fortid. På mange måder har vi den dag i dag holdt fast i dette billede.

▼ Dansk roligan under en
landskamp i Parken, juni 2019.

VIKINGETIDEN 800-1050

De fleste historikere er enige om at datere vikingetidens begyndelse til omkring 800. Her kender vi til sammenstød mellem den frankiske kejser Karl den Store og den danske konge, Gudfred, og så har vi de første skriftlige beretninger, der fortæller om plyndringen af klosteret på Lindisfarne ud for Englands kyst i 793. Med andre ord lader vi perioden begynde med plyndringer og togter, der underbygger den danske storhedstid, hvor danskerne var berygtede krigere. Vikingetiden slutter i midten af 1000-tallet med afslutningen af det danske herredømme over store dele af England.

Hvor har vi vores viden om vikingerne fra?

Vikingsamfundet har ligesom jernalderen efterladt sig adskillige spor, der som et puslespil kan sættes sammen, så vi i dag på tusinde års afstand kan få en forståelse af vikingsamfundet.

Vi har vigtige vidnesbyrd i form af de arkæologiske fund, der kan fortælle os om gravskikke, byernes udvikling, byggematerialer og byggeteknikker. Sådan var det også med jernaldersamfundet (se kapitel 1), men afgørende nyt er nu de skriftlige **kilder**, der dukker op i 700-tallet, og som derfor kan give os et mere fyldigt billede af samfundet.

De skriftlige kilder fordeler sig i to grupper, den ene stammer fra vikingerne selv, og er desværre ikke så omfangsrig, og den anden gruppe kilder er dem, som beskriver vikingerne udefra.

Runer

Vikingerne's skriftsprog var runer, der bestod af streger, der blev hugget eller ridset ind i sten, træ- eller metalgenstande. Det var en besværlig kommunikationsform, der viser, at vikingerne's kultur overvejende var mundtlig. Der var ikke det store behov for et dagligt skriftsprog før cirka 1050, hvor det latinske skriftsprog gennem den kristne kirke og klostre begynder at vinde frem.

De islandske sagaer om vikingerne

En vigtig, men også vanskelig kilde til vikingerne er sagaerne, som er bevaret i Island. Her er de mest berømte de norske kongesagaer, som den islandske høvding Snorri Sturluson (1179-1241) lod nedskrive, og som beskriver vikingerne's togter, plyndringer og erobringer.

Der kendes ligeledes beskrivelser fra vikingsamfundet i de islandske sagaer, hvor vi får et mere indgående kendskab til drivkraften bag vikingerne's plyndringer, der udgår fra storslægter eller høvdinge, sådan som det kommer til udtryk i sagaen om Egil Skallagrimsson, der levede i 900-tallet. Sagaerne er nedskrevet i 1200-tallet, og formentlig er fortællingerne baseret på

Kilder: Levn fra fortiden som vi kan undersøge og få svar ud af.

ƒ	ᚢ	ᚦ	ᚼ	ᚱ	ᚫ
Fehu	Uruz	Thurisaz	Ansuz	Raido	Kenaz
×	ᚱ	ᚨ	ᚦ	ᚦ	ᚫ
Gebo	Wunjo	Hagalaz	Nauthiz	Isa	Jera
ᚷ	ᚫ	ᚦ	ᚦ	ᚦ	ᚫ
Eihwaz	Perthro	Algiz	Sowilo	Tiwaz	Berkano
ᚺ	ᚦ	ᚦ	ᚦ	ᚦ	ᚫ
Ehwaz	Mannaz	Laguz	Ingwaz	Othala	Dagaz

gamle mundtlige overleveringer, men det er usikkert, hvor meget af det, der beskrives i sagaerne eller i de mange heltedigte, de såkaldte skjaldekvad, der er sandt. De fleste af kvadene er hyldeste til konger og høvdinge, og kan fortælle os om magtstrukturer, holdninger og værdier i vikingesamfundet, men meget lidt om det daglige liv.

Skjaldekvad var nedskrevet på oldnordisk og indeholdt indviklede sproglige metaforer (billedsprog), hvor høvdingen eller manden hyldes for sine heltemodige bedrifter, blandt andet i rådslagninger eller krig. Som kilder kan vi bruge disse skjaldekvad, men vi skal bruge dem varsomt, fordi de er skrevet i middelalderen.

Vikingerne set udefra

De vigtigste skriftlige samtidskilder til vikingetiden er de udenlandske beskrivelser i form af øjenvidner til kulturmødet med vikingerne, for eksempel skrevet af kristne, der på brutal vis blev overfaldet af de nordiske hedninge.

Det er fra *Den Angelsaksiske Krønike*, der er nedskrevet af engelske munke, at vi i året 793 hører om folk fra Norden, der plyndrede og hærgede klostret på øen Lindisfarne ud for den engelske østkyst (**kilde 1**). Det er denne begivenhed, som er brugt til at datere vikingetidens begyndelse.

Kilde 1

Hedningernes hærgen på Lindisfarne

793. Her kom frygtelige jærtegn [varsler] over Northumberland [i det nordøstlige England] og fik befolkningen til at ryste af skræk. Der viste sig vældige lyn, og man så ilddrager flyve i luften. Disse tegn fulgtes hurtigt af stor hungersnød. Kort efter, den 8. januar samme år, hændte den ulykke, at hedninger hærgede Guds kirke på øen Lindisfarne, hvor de anrettede ødelæggelser ved plyndren og myrden [...]

Arbejdsspørgsmål:

- 1) Hvem er kildens afsender?
- 2) Hvilke oplysninger i kilden har vi grund til at tro er fakta, og hvilke er ikke?
- 3) Hvad kan vi bruge de oplysninger i kilden til, der ikke er fakta?
- 4) Hvilket syn på vikingerne kommer til udtryk i kilden?

Der findes også arabiske og byzantinske kilder, der beretter om vikingerne. Fra 600-tallet udviklede der sig en moderne civilisation i Mellemøsten (som beskrives i *Vores verdenshistorie 1*). Araberne var handelsfolk, og de kom vidt omkring, især i perioden fra 750 til 1000, altså i samme periode som vikingerne.

Vi kender en beretning fra 921 (**kilde 2**), der er med til at rette op på klosterrårbøgernes ensidige og tendentiøse beskrivelser med vægten på krig og ødelæggelse. Den arabiske rejsende Ibn Fadlans beskrivelse viser et kulturmøde mellem den kultiverede og forfinede arabiske kultur og vikingernes krigerkultur. Denne kilde har en anden **ophavssituation** end den, vi så i

Ophavssituation: Hvem har skrevet kilden, hvornår og hvorfor.

kilde 1. Fadlan deltog nemlig i en rejsedelegation udsendt fra kalifatets hovedstad i Bagdad til Volgaområdet i det nuværende Rusland. Vi formoder, at hans oplevelser er nedskrevet efter hjemkomsten, hvor han beskriver mødet med et folk, han kalder "Rus", som vi går ud fra er nordiske (svenske) vikinger på handelsrejse ved Volga.

Kilde 2

Ibn Fadlan om vikingerne

Jeg så ar-rus [nordboere, dvs. vikinger], da de var kommet dertil på deres handelsrejser og havde slået sig ned ved floden Atul. Ikke har jeg set folk med mere fuldkommen legemsbygning end dem. De er [høje] som daddelpalmer og rødmossede. De bærer ikke qurtaqer og heller ikke kaftaner. Men deres mænd bærer en klædning, som dækker den ene halvdel af kroppen, mens den ene hånd stikker frit ud af den.

Hver af dem har en økse og et sværd og en kniv, og han skiller sig aldrig fra noget af det, vi har nævnt. Deres sværd er brede og flade og riflede og efter frankisk mønster. Fra fingerspids til hals har hver af dem en samling træer, figurer og lignende [der kan menes tatoveringer]. [...]

De [vikingerne] er de mest skidne af Guds skabninger. De gør sig ikke rene efter [at have udtømt] ekskrementerne og ikke efter at have ladet vandet, og de vasker sig ikke efter sædudtømmning. De vasker heller ikke deres hænder efter måltidet. Ja, de er som vildfarne æsler. [...]

De er nødt til at vaske deres ansigter og hoveder hver dag i vand, som er så skident og urent, som det er muligt. Det foregår således: Pigen kommer hver morgen tidligt og har et stort fad vand med. Dette rækker hun til sin herre, og så vasker han sine hænder, ansigt og hår deri; han både vasker det og kæmmer det i karret. Derpå snyder han næsen og spytter i det. Der bliver ikke noget snavs tilbage, som han ikke får med i vandet. Når han så er færdig med, hvad der er nødvendigt, bærer pigen karret til hans sidemand, og han gør det samme, som kammeraten har gjort. Hun holder ikke op med at bære det fra den ene til den anden, førend hun har ladet det gå på omgang til alle, som er i huset, idet hver af dem snyder næsen, spytter og vasker sit ansigt og hår deri.

Arbejdsspørgsmål:

- 1) Redegør for kildens ophavssituation og hvad vi kan bruge den til.
- 2) Hvordan beskrives vikingerne i kilden?

Det skriftlige materiale om vikingesamfundet er farvet af mødet mellem to forskellige kulturer, og kilderne har **tendens** til at skævvride billedet af vikingerne, der fremstår som uciviliserede, blodtørstige barbarer.

For at få et mere nuanceret billede af vikingerne bliver vi nødt til at kombinere de skriftlige kilder med de arkæologiske fund. Her finder vi eksempler på, at vikingerne var andet end blodtørstige banditter, der som hedninge ikke havde respekt for de kristne helligdomme. Fundene viser os, at vikingerne også var købmænd og fredelige bønder, der ernærede sig ved landbrug. Det skal vi se på senere, men først kaster vi blikket på det, som har defineret vikingetiden, nemlig vikingetogterne.

Tendens: betyder, at kilden indeholder værdiladede ord eller sætninger, der underbygger kildens mere eller mindre skjulte synspunkter.

FOKUSPUNKT 1

At arbejde kildekritisk

Kilder, altså levn fra fortiden, er historiefagets "råmateriale". Når vi arbejder med kilder, anvender vi den kildekritiske metode. Formålet er at vurdere, om den viden, som du kan udlede af kilderne, kan bruges i den historiske undersøgelse, du er i gang med. Det handler altså ikke nødvendigvis om at afgøre, om kilden taler sandt eller falsk. En kilde kan nemlig være løgnagtig, men alligevel være en god kilde. Hvordan det? Hvis vi ser på en af de kilder, som du har læst i dette kapitel, så er det ikke afgørende, at beskrivelsen af vikingernes hærgen i Lindisfarne er en nøjagtig gengivelse af, hvad der faktisk skete. Der var for eksempel næppe drager på himlen, men kilden kan stadig give et indblik i, hvordan afsenderen af kilden har opfattet verden og har ønsket at fremstille vikingerne.

Kildekritik handler altså om at afgøre, hvilke spørgsmål en kilde er god til at besvare, og hvilke den er dårlig til at besvare, heraf "det kritiske". Det betyder også, at alle kilder har en værdi, vi skal bare finde ud af, hvad vi kan bruge dem til. Det kan man også kalde kildens funktion, og derfor taler vi om den funktionelle kildesyn.

De kilder, som du præsenteres for i historieundervisningen, for eksempel i *Vores danmarkshistorie*, er nøje udvalgt og præsenteres i teksten med en lille introduktion, så du kan se, hvem der er afsender, og hvornår kilderne er skrevet. I undervisningen er der derfor fokus på fortolkningen, det vil sige, hvilken information vi kan få ud af kilderne, og hvordan vi kan bruge dem til at få en forståelse af den periode, vi arbejder med, for eksempel vikingetiden.

Anderledes er det, når du til et projekt (for eksempel DHO/SRP) skal finde kilder. Her bliver du nødt til at gå systematisk frem og læse kilder, som du tager stilling til, om du kan bruge til at besvare den problemstilling, du arbejder med. Når du forklarer, hvordan du kritisk vurderer kildernes værdi, kan man se, at du arbejder kildekritisk.

Opgave:

- 1) Diskutér, hvordan man bedømmer en kilde og finder ud af, hvad den kan bruges til (brug eventuelt kilde 1 og 2 som eksempler)
- 2) Diskutér, hvorfor man ikke kan tale om gode og dårlige kilder i historie.

▲ Danelagen og de britiske kongedømmer, ca. 880.

De angelsaksiske krøniker og årbøger holder sig ikke tilbage i beskrivelserne af vikingehærens størrelse og grumhed, hvilket ikke er uforståeligt. Vi kan i dag ikke med sikkerhed afgøre, om de taler sandt, og danske og engelske historikere er da heller ikke enige om, hvor stor den danske indflydelse og påvirkning har været.

Ser vi på bynavne, kan vi se, at der har været en kulturpåvirkning. Der er den dag i dag mange bynavne i det nordlige England, der har præg af det skandinaviske sprog, for eksempel byer som Grimsby og Smeeton-Westerby – måske er sidstnævnte med tiden smeltet sammen og har oprindeligt bestået af den angelsaksiske Smeeton (smedensby) og vikingernes Westerby (vesterby). Den skandinaviske tilstedeværelse ses også i de mange nordiske låneord i det engelske sprog som eksempelvis knive (kniv), bread (brød), window (vindue), egg (æg), sick (syg), die (dø), them (dem), husband (husbond).

Det var ikke kun i England, vikingerne slog sig løs. Der er talrige beretninger fra europæiske klosterbøger om vikingernes Tærden, sådan som vi så det i kilde 1 fra plyndringerne på øen Lindisfarne. Vi kan supplere de kristne årbøger med historieskrivere, for eksempel den parisiske munk Abbo, der beskriver vikingernes belejring af Paris 885-886. Der er givetvis tale om en øjenvidneberetning fra de voldsomme kampe om Paris den 1. februar 886 (kilde 5).

Kilde 5

Vikingerne belejring af Paris

Ved morgenens skær genoptages striden så af disse rå og bevæbnede mennesker, hvis skjoldtag, fæstnet i kreds, dækkede jorden. Flere kæmpede; andre arbejdede på at opfylde de gange og grave, der lå rundt om tårnet. Derfor kastede de jordklumper samt hø, halm, kvas og knopløse vinstokke tillige med løvværk fra træer ned i fordybningerne. Og derfor dræbte de kalve, skønne okser og gamle tyre og endelig de ulykkelige – ak og ve! – som de holdt fangne. Alt dette lagde de ned i gange og hulninger og udførte det hele dagen under den standende strid. Da den fromme prælat så dette, påkaldte han under tårer og med høj røst Vor Herres og Frelsers moder: „Du salige, som

har født verdens Frelser og Forløser, du havets stjerne, som stråler og glimrer langt mere end himmellegemerne, lån i din nåde øre til, hvad jeg beder og bøn-falder dig om. Hvis det stadig er dig til behag, at jeg fejrer messer, lad så ham, der dræber fangerne, den vilde og vantro, grumme, gruelige og grusomme blive fanget i dødens snare”.

Arbejdsspørgsmål:

- 1) Hvordan beskrives vikingerne i kilden?
- 2) Hvilke problemstillinger kan kilden være med til at besvare?

Bønder eller krigere?

I den anglesaksiske krønike for året 876 får vi en interessant oplysning, der måske kan fortælle os om, hvad vikingerne foretog sig i England, og måske derved indirekte noget om deres motiver for togterne. Der står: ”I dette år delte Halvdan northumbernes land, og de gav sig til at pløje og skaffe sig et udkomme.” Her får vi altså at vide, at vikingerne begynder at dyrke jorden,

og vi må konkludere, at de er blevet fastboende i England. Det har fået nogle historikere til at udlede, at formålet med vikingernes togter hele tiden har været at skaffe sig jord, de kunne dyrke. Vikingetogterne og erobringen af England er derved en og samme proces, der handler om at skaffe sig jord til dyrkning for et bondefolk fra et overbefolket hjemland.

Nye undersøgelser viser, at vikingerne ofte dyrkede marginaljorde i England, det vil sige de jorde, der ikke gav så stort udbytte, og som ikke tidligere var blevet opdyrket. Der kan være flere forklaringer på dette; nogle historikere mener, at der var tale om en ulige fordeling af jorden, og at vikingerne således ikke fik del i den landbrugsjord, der allerede blev dyrket af lokale bønder. En anden teori går på, at der i takt med vikingernes bosættelse skete en økonomisk vækst i det nordøstlige England, der satte gang i efterspørgslen på landbrugsprodukter. I denne sammenhæng har vikingerne været entreprenører og begyndt opdyrkning af de dårligste jorder, der ikke tidligere var blevet brugt til landbrugsproduktion.

Handlen har også spillet en helt afgørende rolle for vikingetogterne, og ud fra de udenlandske kilder kan vi se, at mange vikingetogter i virkeligheden var slavetogter og slavegjorte var en vigtig handelsvare. I de frankiske rigsannaler fra året 848 kan man læse følgende: "Normannerne [vikingerne] hærgede efter deres sædvane øerne Ostergo og Westergo og satte byen Dorestad med to landsbyer i brand [...] og vendte hjem til deres land på flåder belæsset med umådeligt bytte af mennesker og forråd." Også den tyske præst og historieskriver, Adam af Bremen, skriver i begyndelsen af 1000-tal-

▲ Den franske grev Odo forsvarer Paris mod vikingernes angreb. En romantisk fremstilling af, hvordan maleren Jean-Victor Schnetz forestillede sig det i 1837.

▲ Prikkerne på kortet viser engelske stednavne med dansk-nordisk oprindelse.

let om, at vikingerne også tog slavegjorte fra hinanden: ”I den grad er de [vikingerne] troløse over for hinanden, og så snart én har fanget sin næste, sælger han ham uden bamhjertighed som slave til en ven eller fremmed.”

Nye angreb på England

I slutningen af 900-tallet satte vikingerne en ny serie af angreb ind på England. Tidligere havde vikingerne indført betaling for at undgå at hærge, den såkaldte danegæld, der gik ud på, at den lokale befolkning årligt betalte vikingerne for ikke at blive plyndret.

I slutningen af 900-tallet blev danegælden tilsyneladende skruet kraftigt i vejret, og vi kender til, at vikingerne krævede svimlende summer, der blev englænderne for meget. I 1002 beordrede den engelske kong Æthelred, at alle danskere skulle dræbes. Der har formentlig været tale om etnisk udrensning på de vikinger, der boede uden for Danelagen, og det er også her, de fleste myrderier fandt sted.

Vikingekongen Svend Tveskæg stod i de følgende år i spidsen for en række hævn togter mod englænderne med det formål at erobre hele England. I en samtidig kirkebog kan vi læse, at det gik voldsomt til (kilde 6).

Kilde 6

Svend Tveskægs erobring af England

I samme år [1013] før august måned kom kong Sven med sin flåde til Sandwich. Han sejlede meget hurtigt forbi Østangel ind i Humbers munding og videre ind i landet op ad Trent, indtil han kom til Gainsborough. Jarl Uhtred og hele Northumberland underkastede sig straks, endvidere hele befolkningen i Lindsey, derpå befolkningen i Femborgene og hurtigt derefter alle danskerne nord for Watling Street. Man gav ham gidsler fra hvert shire. Da han forstod, at hele folket havde underkastet sig ham, befalede han, at man skulle give hans hær proviant og heste. Derpå drog han mod syd med den samlede styrke og overdrog sine skibe og gidslerne til sin søn Knud. Da han var kommet over Watling Street, anrettede hans folk så stor skade, som nogen hær overhovedet kunne gøre. Han drog til Oxford og borgerne underkastede sig hurtigt og gav gidsler. Derfra tog han til Winchester, hvor det samme skete. Derfra drog de mod øst til London, og mange af hans folk druknede i Themsen, fordi de ikke gjorde sig den ulejlighed at finde en bro.

Da han kom til byen, ville borgerne ikke bøje sig, men gjorde modstand med største tapperhed, fordi kong Æthelred var derinde og Thorkel sammen med ham. Kong Sven drog derfra til Wallingford og videre over Themsen mod vest til Bath, hvor han slog lejr med sin hær. Derhen kom ealdorman [en mand med høj status] Æthelmær og kongens thegner [en fri mand, der ejede jord] fra den vestlige del af landet, og alle bøjede sig for Sven og gav gidsler.

Da han var trængt så langt frem, vendte han nordpå til skibene, og hele nationen anerkendte ham som deres retmæssige konge.

Arbejdsspørgsmål:

- 1) Hvilke problemstillinger kan vi bruge kilden til at besvare?
- 2) Hvordan forholder kilden sig til Svend Tveskæg og den engelske konge?
- 3) Kan der påvises tendens i kilden?

Det lykkedes Svend Tveskæg at blive konge over hele England, men kun for en kort periode, for året efter døde han. Hans søn Knud overtog magten, men det accepterede englænderne ikke, og Knud måtte flygte tilbage til Danmark.

Det lykkedes kong Knud den Store at generobre England, og derved blev han frem til sin død i 1035 den danske konge, der har regeret over det største samlede område. Knud den Stores Nordsøimperium bestod af det meste af England, Norge, Danmark og den sydlige del af Sverige.

Efter Knud den Stores død i 1035 faldt Nordsøimperiet fra hinanden, og England, Norge og Danmark blev igen adskilte kongeriger. I 1066 besejrede den normanniske hertug Vilhelm den engelske hær ved Hastings og satte sig på magten som Vilhelm Erobreren. Det blev samtidig enden på vikingernes kongedømme i England, og er dermed med til at afslutte vikingetiden som historisk periode.

▲ Til landgangen i England benyttede normannerne sig af de traditionelle vikingskibe, som det ses på Bayeux-tapetet.

VIKINGESAMFUNDET

Vikingsamfundet var et stammesamfund, hvor nogle få storbønder udgjorde den absolutte overklasse. Samfundets brede lag bestod af frie bønder, og i samfundets bund var der **slavegjorte** (trælle), der ikke havde nogen rettigheder.

Vikingerne samfund var således et hierarkisk opdelt landbrugssamfund, hvor der var stor forskel mellem rig og fattig, og hvor tilhørsforholdet til slægten og familien betød alt. Det var også et samfund, hvor æresbegreber, status og rettigheder mellem slægterne spillede en afgørende rolle for de indbyrdes forhold i samfundet.

De forskellige samfundslag, som befolkningen var inddelt i, blev opfattet som noget, guderne havde skabt, men der kendes til **social mobilitet**, for eksempel kunne en slavegjort godt blive fri. Livet i vikingsamfundet var for de fleste en hård kamp mod naturen, og fra sagaerne ved vi, at der fandt mange magtkampe sted mellem høvdinge og stormænd.

Kongemagten

Øverst i **samfundshierarkiet** var stormændene, der var kongens ledende hirdmænd (bevæbnede mænd, der beskyttede kongen), og over dem var kongen. Men hvad vil det egentlig sige at være konge i vikingetiden?

Vi kender magtcentre fra jernalderen og ind i 800-tallet, og kender navne på enkelte konger fra de udenlandske kilder, for eksempel kong Godfred. Men vi ved i realiteten intet om kongernes magt, og hvilket område de regerede over.

I Roskilde-krøniken, der er skrevet i 1100-tallet, nævnes det, at der i den tidlige vikingetid var mange konger, og at der undertiden var to i Jylland, en på Sjælland og en på Fyn.

Vi går ud fra, at kongen skulle godkendes af storbønderne, og derfor var det en fordel, hvis han kom fra en fornem slægt, der måske tidligere havde leveret konger. Kongen måtte være rig, så han havde råd til at have en skare af hirdmænd, så han kunne sætte magt bag sine ord.

Kongens magt var i vikingetiden tæt knyttet til at føre krig og sikre gudernes velsignelse. De to ting var tæt forbundne, og derfor var det op til kongen at sikre, at guderne støttede ham i krig. Gik det godt på slagmarken, var guderne på kongens side og kastede dermed ære over kongen og hans slægt.

Slavegjorte: Betegnelse for at man har gjort et menneske til slave under tvang i modsætning til at vælge selv.

Social mobilitet: At man kan bevæge sig op og ned mellem socialgrupper/socialklasser.

Samfundshierarki: Opdeling af samfundet i lag ud fra magt.

▲ Den store Jellingesten.

Harald Blåtand "vandt sig hele Danmark"

Kilderne om de tidlige danske konger er mangelfulde, og vi skal frem til 950, før oplysningerne bliver fyldigere, og som gør, at vi får mere fast grund under fødderne, når det handler om at beskrive kongemagten i vikingetiden. Her møder vi en markant dansk konge, der regerede cirka 958 til 987, og som tilsyneladende havde langt større magt end konger før ham. Hans navn var Harald den Gode, men er senere blevet kendt som Harald Blåtand.

Navneskikken i vikingesamfundet var den, at man kun havde et fornavn, og det var derfor nyttigt at have et tilnavn. Hvad der præcis ligger til grund for Haralds tilnavn (blåtand), ved vi ikke, men det omtales første gang i Roskildekrøniken fra 1138. Det kan naturligvis være, at Harald havde en blå eller sort fortand, men det kan også være, at man har ment "blottand", der på oldnordisk betyder "offervilje", der harmonerer godt med Harald den Gode, og at tilnavnet Blåtand derfor er noget, man først er begyndt at kalde ham i middelalderen.

Harald Blåtand lod sig omkring 960 omvende til kristendommen. Få år efter rejste han en runesten ved sin kongsborg i Jellinge. Runestenen er et minde om hans far og mor, Gorm den gamle og Thyra Danebod, men Harald undlader ikke at fremhæve sine egne bedrifter.

Jellingestenen har en stolt, sejrende og ikkelidende kristusfigur på den ene side, og på den anden side er der i vikingernes skriftsprog, runer, skrevet: "Harald konge bød gøre disse kumler [tegn, runer] over Gorm sin fader, og Thyra sin moder, den Harald, som vandt sig hele Danmark og Norge og gjorde danerne kristne."

Jellingestenen regnes i dag for at være "Danmarks dåbsattest". Det er den, dels fordi vi her hører, at kristendommen bliver indført, dels fordi det er den første danske kilde, der bruger begrebet danerne, altså folket i Danmark.

Men hvem var danerne, og hvad betyder det, når Jellingestenen taler om, at Harald vandt sig hele Danmark?

Det er lidt usikkert, hvad det var, som Harald vandt, for Danmark og Norge var ikke på dette tidspunkt egentlige stater, som vi kender det i dag.

Stormagtsslægter var meget magtfulde og havde stor indflydelse i vikingesamfundet, og igennem vikingetiden har disse slægter haft magten i lokale områder. Noget tyder dog på, at der i perioden omkring 970 blev taget de første skridt mod en central kongemagt, sådan som Harald beskriver det på Jellingestenen. Måske hentydes der til, at Harald generobrede Hedebyområdet, der i en årrække havde været i Frankerigetets besiddelse, eller måske har Harald haft magt til at samle eller bekriige andre lokale konger og fået hele magten langt ind under sig. Hvilket også trelleborgene fra 980'erne kan være et udtryk for.

Kristendommens indførelse

Kristendommen var blevet indført som statsreligion i Romerriget i 380, og efter det vestromerske riges opløsning i 476 fastholdt kristendommen sit tag i det meste af Europa, herunder særligt det store Frankerrige syd for Danmark.

På deres togter kom vikingerne i kontakt med det katolske Europa, og i begyndelsen af 800-tallet kom Ansgar som den første missionær til Danmark, uden at det dog kom til at betyde, at vikingerne forlod deres asatro.

Som der står på Jellingestenen, gjorde Harald Blåtand danerne kristne. Men hvordan skal vi forstå det? Var det kun Harald, som lod sig omvende (og døbe), eller blev den almindelige befolkning med ét slag kristne?

Til grund for Haralds beslutning om at lade sig kristne ligger der formentlig både personlige og strategiske overvejelser. Han har måske set, hvordan de europæiske konger havde fået anseelse og prestige i befolkningen ved at samarbejde med kirken. Og så har Harald sikkert tænkt, at han nemmere som kristen konge kunne bevare sit kongerige og uafhængighed i forhold til den kristne tyske kejser.

Harald Blåtands dåb

Fra den tyske munk og historieskriver Widukind (925-973) kender vi en krønike, *Res Gestae Saxonicae*, der beskriver saksernes historie i midten af 900-tallet (sakserne var et germansk folk, der boede i det nordlige Tyskland). Her hører vi fortællingen om præsten Poppo, der besøgte Harald Blåtand i Jellinge og overbeviste ham om, at Kristus var stærkere end andre guder. I værket findes en skildring af Poppo's jernbyrd og Harald Blåtands dåb omkring 960. Krøniken findes i dansk oversættelse med titlen *Sachserkrønike*, hvor **kilde 9** er hentet fra. Adam af Bremen skrev i slutningen af 1000-tallet bogen *De hamburgske ærkebispers historie og Nordens beskrivelse*, hvor han også beskriver Haralds overgang til kristen konge. I **kilde 10** kan du læse et lille uddrag.

▲ I 1930-1940'erne fandt man fire imponerende borganlæg fire forskellige steder i Danmark, der viser sig at være bygget efter samme geometriske grundprincip omkring 980. De fire borganlæg er Trelleborg ved Slagelse, Nonnebakken i Odense, Fyrkat ved Hobro og Aggersborg ved Limfjorden. Dateringen af disse borganlæg understøtter, at der har været en central kongemagt i Danmark, der har ladet disse anlæg opføre som støttepunkter til at fastholde magten rundt om i kongeriget. Desuden fandt man i 2014 det, man mener er den femte trelleborg ved Køge på Sjælland.

▼ En lille forgyldt kobberplade fra Tamdrup kirke viser Harald Blåtands dåb.

Kilde 9

Poppo's jernbyrd

Nu hændte det en gang, at der ved et gilde, hvor kongen var til stede, opstod en trætte om dyrkelsen af guderne, idet danerne påstod, at Kristus var en gud, men at der også var andre guder, der var større end han, da de lod menneskene se langt større tegn og undere end Kristus. Herimod vidnede en klerk, der nu har viet Gud sit liv, en biskop ved navn Poppo, at der var en eneste sand gud og fader og hans enbårne søn vor Herre Jesus Kristus og den Helligånd, medens afguderne var dæmoner og ikke guder. Kong Harald, om hvem det siges, at han var ivrig efter at høre, men sendrægtig i at tale, spurgte ham nu, om han var villig til at bevise denne tro på sig selv, hvortil

Poppo uden tøven svarede ja. Kongen lod så klerken sætte under opsyn til dagen efter, og da det var blevet morgen, lod han et stort, tungt stykke jern ophevede og bød klerken bære det glødende jern for den katolske tro. Den Kristi bekender greb uden vaklen jernet og bar det så længe kongen bestemte, fremviste så sin hånd, der var uskadt, og overtødede således alle om den katolske tros sandhed. Derover omvendte kongen sig, besluttede at ære Kristus alene som Gud og bød de folk, han herskede over, at forkaste afguderne, og han viste senere præsterne og Guds tjenere skyldig ære.

Kilde 10

Adam af Bremen om Haralds overgang til kristendommen

Så snart kong Otto var blevet befriet for sine brødres efterstræbelser, gjorde han ret og retfærdighed for folkene. Da han derpå havde lagt næsten alle de riger, som var faldet fra efter Karls død, ind under sit herredømme, greb han til våben mod danerne, som tidligere hans fader havde slået i krig. De pønsede på at føre krig og myrdede ved Hedeby Ottos udsendinge tilligemed markgreven samt udryddede hele sachserkolonien fuldstændig. For at hævnede dette rykkede kongen straks med en hær ind i Danmark. Efter at have overskredet danernes grænsemærker, som i sin tid var blevet rejst ved Slesvig [Dannevirke], hærgede han hele landet med ild og sværd [...]

Da han drog tilbage, gik Harald imod ham ved Slesvig og leverede ham slag. I dette kæmpede begge

parter tappert, men sachserne gik af med sejren, og danerne måtte overvundne trække sig tilbage til skibene. Omsider kom man overens om fredsvilkårene; Harald underkastede sig Otto, modtog riget af ham og lovede at antage kristendommen. Umiddelbart efter lod Harald sig døbe sammen med sin hustru Gunhild og sin lille søn, som vor konge [Otto] holdt over dåben og kaldte Svenotto.

Arbejdsspørgsmål til kilde 9 og 10:

- 1) Redegør for de to kilders ophavssituation og hvad vi kan bruge kilderne til
- 2) Beskriv de to kilders syn på kristningen af Danmark og giv nogle bud på, hvorfor de er forskellige

◀ Til venstre Kristus krucifiks (Kristus på korset) fra Åby kirke, som er det ældste krucifiks, vi kender. Kristus er fremstillet som konge og fremstillet omkring 1050-1100. Til højre døbefonten i Gettrup Kirke, som formentlig stammer fra 1200-tallet. Den er både udsmykket med kristne kors og Thors hammer.

Formelt betød indførelse af kristendommen, at Danmark blev en del af den europæiske fælleskultur omkring den romersk-katolske kirke og bygger derved bro fra vikingesamfundet til middelalderen.

Der var ikke tale om, at Haralds dåb medførte en tvangskristning af alle danskere, og derfor forløb den også uden voldsanvendelse. Det har betydet, at kristendommens indførelse skete gradvis og over en mere end hundredårig periode. Vi finder ikke grave med kristne symboler før omkring 1000, og historikere og arkæologer antager derfor, at den hedenske, polyteistiske og den kristne, monoteistiske religion har levet side om side i Danmark til ind i 1200-tallet. Historikere tror, at den hedenske asatro har tilføjet Kristus som en del af kredsen af guder. Det understøttes af en række levninger fra den tidlige middelalder i Danmark, for eksempel døbefonten i Gjettrup kirke i Thy, hvor der side om side er både kristne kors og Thors hammer. Vi formoder, at døbefonten er fra 1100-tallet.

Men officielt var Odin og Thors hedenske tro slut, også selv om der fortsat eksisterede hedenske religiøse handlinger. Nu rullede kristendommen ind over landet, og kirker skød op i hundredvis og slog derved for alvor rod i Danmark.